

ČLANCI

Uloga orgulja i orguljaša u liturgijskim slavljinama

S. mo. Mirta Škopljanac-Maćina, Split

Izlaganje sa znanstvenog skupa

UDK: 783

SAŽETAK

U predavanju o ulozi orgulja i orguljaša u liturgijskim slavljinama jasno su iskristalizirane njihove službe u prošlosti, kako u društvu tako i u Crkvi te napokon u samim liturgijskim slavljinama danas, a u skladu s odrednicama svete Crkve i njezinih dokumenata.

Među liturgijskim dužnostima i službama Božjeg naroda, opća uredba rimskog misala (OURM) pod brojem 63 spominje i vlastitu službu orguljaša. Ovu službu, iako stoljećima šutke poželjnu i priznatu, otkako su orgulje ušle u Crkvu i postale njezin omiljeni i zakonski jedini instrument, nije pravo ni razborito podcijenivati ili staviti na posljednje mjesto, jer više od bilo koje prisutnosti u Crkvi "kraljica instrumenata" (kako Mozart naziva orgulje) daje boju, svečanost i život liturgijskim slavljinama, "a duše molitelja uzdiže Bogu i nebeskim stvarima" (S.C. 120).

U ovom nas izlaganju ne interesira toliko povijest orgulja kao glazbenog instrumenta, koliko etape njihova ulaska u Crkvu, njihova uloga u Crkvi, te uloga onoga koji ih svira.

Sukladno tome, ovo izlaganje podijelit ćemo u tri dijela:

1. Orguljaška služba i uloga orgulja u prošlosti,
2. orguljaška služba i uloga orguljaša u društvu i Crkvi,
3. orguljaška služba i uloga orgulja i orguljaša u liturgijskim slavljinama.

1. Orguljaška služba i uloga orgulja u prošlosti

Orguljaš je počeo svirati svoj instrument već u antičko doba, u trećem stoljeću prije Krista. Tadašnje je orgulje izradio Ktesibije, mehaničar (inženjer) iz Aleksandrije.

Međutim, bilo bi presmiono, potvrđuje Dufourcq, pripisati izum orgulja samo jednom čovjeku, zvao se on Archimed ili Ktesibije.¹

Prvi orguljaš na tim, naravno, hidrauličkim orguljama, bijaše Ktesibijeva žena TAIDE, kako to opisuje Vitruvio u prvom stoljeću prije Krista.²

Hidrauličke orgulje su od tada sve više i više dobivale na svojoj popularnosti. Upotrebljavale su se na zabavama, u cirkusima i poganskim hramovima.

Dakle, na samim počecima orgulje su svjetovni instrument, malih dimenzija, prenosiv, ograničenih zvukovnih mogućnosti, ali na njima su izvođači ipak mogli pokazati svoj virtuoizitet i natjecati se.³

U Rimskom carstvu orgulje su od II. do V. stoljeća bile raširene onako kao što su danas kod nas glasoviri. Upotrebljavalo se uglavnom dva tipa orgulja:

1. orgulje sa snažnom zvučnošću *ancia*, današnjih jezičnjaka; upotrebljavale su se u arenama (amfiteatrima) za ritmičke igre gladijatora;

2. orgulje s blago intoniranim flautskim sviralama; upotrebljavale su se u kazalištu i salonima građanskih obitelji.

Čini se da su orgulje zbog toga u rano kršćansko doba isključivane iz bogoslužja.⁴

U dokumentima iz doba Rimskog carstva, od IV. stoljeća pa nadalje spominje se i drugačiji tip orgulja, takozvane pneumatske orgulje, od kojih će se poslije razviti kompleksne novovjekovne orgulje.⁵

Idući povijesnim hodom prisjetimo se ovdje podjele Rimskog carstva na Rimsko i Bizantsko. Bizantsko je carstvo steklo svoju nezavisnost 395. godine smrću cara Teodozija. U tom carstvu orgulje su bile znak vladarske moći i veličine, te su, zahvaljujući upravo tome, one na Istoku i preživjele, dok su na Zapadu gotovo nestale za vrijeme barbarskih navala.⁶

U Bizantu su orgulje našle primjenu i u crkvenim svečanostima, pa se tu ustvari i nalazi korijen njihove kasnije redovne uporabe.⁷

Danas se sigurno zna da su orgulje ponovno našle svoj put u Europu 757. godine kada bizantski car Konstantin Kopronomo šalje na dar franačkome kralju Pipinu Malom skupocjene bizantske orgulje za njegov dvor u Compiègneu.

Više od dvadesetak kroničara toga vremena pišu o tom događaju (*venit organum in Franciam*) izražavajući svoje divljenje kraljevskom instrumentu, koji nitko u Francuskoj do tada nije vidio.⁸ Pretpostavlja se da su te orgulje bile pneumatske, a ne hidrauličke.⁹

Godinom 757. završava se dugo poglavlje antičkih orgulja i počinje njihov preporod na Zapadu, gdje su se počele formirati velike europske nacionalne orguljarske škole.

Zapadnoeuropske orgulje vezane su posebice uz ime venecijanskog svećenika (kasnije redovnika) Giorgia, koji je bio čudesan izumitelj *organorum cincinadorum*.¹⁰

Giorgio je orguljarsko umijeće izučio na Istoku. Našavši se 826. godine na dvoru Ljudevita Pobožnog, izradio je prototip "zapadnih" orgulja, istrgnuvši ih tako iz polustoljetnog mrtvila. Smjestio ih je u kraljevsku palaču u

kojoj, na sreću, nisu uživale neki osobit interes, te ih je stoga preselio u tišinu samostana, gdje su uvjeti za njihov daljnji razvitak bili daleko povoljniji.¹¹

Postavši potom redovnikom, Giorgio je među subračom našao svoje prve suradnike i učenike. Zato se nije čuditi što su orgulje iz ovog mističnog ambijenta postupno prelazile pragove kršćanskih crkava i nastanile se u njima kao omiljeni ures svečane liturgije. Tako su potkraj IX. stoljeća orgulje započele svoje tisućljetno služanje liturgiji u novome prostoru, prostoru molitve i mističnosti.

Od tada pa unaprijed dokumenti govore o orguljama sve češće. Tako se papa Ivan VIII., nedugo nakon svog izbora za papu 872. godine, obratio bavarskom biskupu Annonu u Freisingu ovim riječima: "Molimo te, osim toga, da nam doneseš ili uputiš jedne odlične orgulje i umjetnika koji ih zna svirati i može poučavati to glazbeno umijeće".¹²

Polovicom X. stoljeća grade se, unatoč njihovoj primitivnoj konstrukciji, prilično velike orgulje, kao one u katedrali sv. Petra u Winchesteru, s dva manuala. Imaju 400 svirala raspoređenih u 10 redova s tri kromatske oktave, te 26 mjehova koje je gazilo 70 poslužitelja, a na svakom manualu svirao je po jedan orguljaš.¹³

Od X. stoljeća upotreba orgulja raširena je na kršćanskom Zapadu. U XI. stoljeću nalazimo sigurna svjedočanstva o upotrebi orgulja u crkvenim funkcijama, a u XII. stoljeću orgulje su prisutne u svim katedralama i velikim samostanima, gdje ih obično svira redovnik, koji je u isto vrijeme i iskusan orguljar.¹⁴

Traktura starih orgulja bila je dugo vremena glomazna i teško pokretljiva. Razumije se da je na tom stupnju tehnika sviranja bila krajnje skućena, a mogućnosti instrumenta ograničene.

S vremenom se usavršavanjem mehanike formiraju i različiti tipovi orgulja: zidne orgulje, pozitiv, portativ s labijalnim sviralama, a kasnije i regal s jezičnim sviralama.

U XV. stoljeću orguljaška praksa dostigla je određenu zrelost, a još više u XVI. stoljeću, koje se može smatrati stoljećem dobro nam poznatih orguljaša i orgulja.¹⁵

Sve crkve, velike i male, koliko se zna iz dokumenata, imaju u to vrijeme orgulje, orguljaša i poslužitelja kod orgulja, tj. mjehogazitelja.¹⁶

Tvrđnja da su gotovo sve crkve na Zapadu imale orgulje odnosi se i na našu malu Hrvatsku, jer se povijest orguljarstva u Hrvatskoj ne udaljuje mnogo od uobičajenih razvojnih tokova u susjednim nam zemljama Europe, a nerijetko dosiže razinu ravnu europskom prosjeku.¹⁷

Orgulje su se dakle mnogo svirale, za njih se stoga i mnogo pisalo i to sa sve jasnijom instrumentalnom svijesću. Precizirana je, k tome, njihova zadaća u crkvi:

1) U početku je orguljaš trebao samo dati intonaciju, tj. odsvirati ton, interval ili akord prije izvođenja vokalne

skladbe *a cappella*, da bi pjevači čuli početni ton svoje dionice.

Od XIV. stoljeća orguljaš izvodi kraći improvizatorski odlomak i tako daje intonaciju gregorijanskim napjevima. U XVI. stoljeću venecijanski su majstori započeli izdavati zbirke takvih uvodnih skladbi.¹⁸

Tako se intonacija malo-pomalo razvila u skladbu šireg preludija, fantazije (*Toccata avanti la Messa*), da bi konačno i zamijenila samu ulaznu pjesmu (*Introitus*).

2) Orgulje su se počele izmjenjivati sa zborom u izvodenju *Kyrie, Christe*, stihovima *Glorie*, u dijelovima *Sanctusa, Agnus Dei, Magnificata*, u himnima i slično. Bila je to praksa veoma čudna i doista apsurdna, pogotovo našem današnjem liturgijskom mentalitetu. Takva praksa sviranja orgulja nikada nije zakonski priznata, već šutke odobravana od crkvenih vlasti koje su dozvoljavale takvu uporabu orgulja, s tim da celebrant ili zbor izrecitiraju tekstove umjesto kojih sviraju orgulje. Takav način sviranja orgulja urodio je čitavim nizom zbirki verseta, često vrlo opsežnih, osobito za *Ordinarium* mise i *Magnificat*. Tako npr. imamo: *Fundamentbuch* Johanesa Bauchnera (oko 1530.); *Tabulature pour le jeu d'orges, Magnificat sur les huit tons*, koje je izdao P. Attaignant (1531.); zatim zbirke G. Cavazzonija, Merula, Frescobaldija i druge.

Potkraj XVI. stoljeća oblikuju se verseti i bez *cantus firmusa*, povezani samo tonalno s određenim liturgijskim predloškom. Osim toga, susreću se i mješovite zbirke s *cantus firmusom* i bez njega. To osobito njeguju francuski skladatelji XVII. stoljeća kao F. Couperin i drugi.

Ova praksa sviranja orgulja održala se sve do vremena Pija X., dakle do početka ovog stoljeća. Niti papa sv. Pijo X. u svom *Motu proprio* 1903. godine ne donosi neke odlučne zabrane, osim što kaže da propisani liturgijski tekstovi trebaju biti otpjevani u potpunosti i dodaje, samo ako rubrike ne brane, da se neki reci teksta, koji se u koru recitiraju, zamijene sviranjem orgulja.¹⁹

Ali, unatoč toj zabrani, orguljaš se brzo snašao i naučio svirati slobodno na svom instrumentu, neovisno od gregorijanske tematike i liturgijskog pjevanja. Tako će improvizacija kao slobodna kompozicija ostati dvosjekli mač za svakog liturgijskog orguljaša.

3) Orgulje kao solistički instrument s vremenom su za sebe prisvajale sve širi prostor, osobito u čitanim Misama, tako da su pokrivala i najbitnije trenutke u liturgiji.

Osim što su zamijenile ulaznu pjesmu (*Introitus*), počele su izvoditi po jednu skladbu iza poslanice (*Gradual*), zatim na prinošenje darova (*Offertorium*), na podizanje (*Elevazio*), na pričest (*Communio*), te na završetku Mise. Tako nam je stvaralačka snaga mnogih skladatelja ostavila velika djela koja su izraz i njihove umjetničke darovitosti i vjere. Zahvaljujući njima raspoložemo orguljaškom literaturom starom punih sedam stoljeća, ko-

ja u mnogočemu slovi kao najšira, najbogatija, najljepša u čitavoj glazbenoj povijesti.

4) Orgulje su imale i ulogu praćenja pjevanja, u prvom momentu na način *basso continuo*, čak i u pratnji s drugim instrumentima (flauta, viola i dr.), a poslije i u slobodnom stilu kako se to danas prakticira.²⁰

2. Orguljaška služba i uloga orguljaša u društvu i Crkvi

Orguljaš je sa svojim instrumentom uvijek imao važnu ulogu u društvu. Iako možda nije uvijek vješto svirao, ipak je utjecao na stvaranje kulturne baštine, izgrađivao i oplemenjivao mnoge duše, razveseljavao za crkvene blagdane i slavija.

Ako je, pak, orguljaš bio i umjetnik, kultura koju je stvarao značila je osvajanje duha, dragocjeni dar za cijelo čovječanstvo.

Kroz povijest je orguljaš za svoju službu bio nagrađivan ili od crkvenih ili od civilnih vlasti. On je živio od svoje službe, koju je često proširivao, eventualno, privatnim lekcijama ili kakvim drugim prigodnim uslugama.

U protestantskim zemljama, posebice u Njemačkoj, orguljašu su bile povjeravane naknadne dužnosti: zvonjenje zvona, administracija u crkvenim školama, organizacija gradskih glazbenih službi i slično. U tim je zemljama dostojanstvo orguljaša i danas na zavidnoj visini. Tamo se orguljaška mjesta dodjeljuju prema stupnju stručne spreme dotičnog orguljaša. S tim u svezi postoje sljedeće kategorije:

- A) orguljaš u katedralama,
- B) orguljaš u većim crkvama,
- C) orguljaš u župama,
- D) orguljaš u manjim seoskim župama.

Za ta mjesta postoje natječaji i ne može se dogoditi da netko iz kategorije D svira onamo gdje se traži kategorija C i obratno. Orguljaš je plaćen prema stupnju svoje stručnosti, završenoj glazbenoj školi i znanju, vještini i umjetničkom dometu koje pokaže na stručnom ispitu pred posebnim biskupskim povjerenstvom.²¹

U Italiji su poslodavci orguljaša bile općine koje su od njega tražile ne samo služenje u crkvi nego i vođenje glazbe u dotičnom mjestu. Uloga orgulja i orguljaša u talijanskoj Crkvi može se dičiti dugom tradicijom koja je dosegla svoj vrhunac sa G. Frescobaldijem, koji je svojim sviranjem i sklapanjem potvrdio namještenje aktivnoga i potpunog crkvenog orguljaša u liturgijskim slavljinama.

Danas je ta figura titularnoga i stipendiranog orguljaša nestala u Italiji, kao i drugdje.

Društveni uvjeti u kojima danas djeluje liturgijski orguljaš znatno su izmijenjeni. Činjenica je da rijetko koji crkveni orguljaš može živjeti od svojih adekvatnih primanja.

Crkvena je administracija u takvim uvjetima da ne može računati na plaćenog profesionalca, već je prisiljena tu službu rješavati na razne načine.

Razlozi za nestanak dobrih orguljaša u katoličkim crkvama su mnogi, a među najvažnijima je, bez sumnje, deklasiranje svete glazbe u posljednjim desetljećima. Autentična glazba se više ne zahtijeva, nije cijenjena, a glazbenici nisu traženi.

Kriza crkvenog orguljaša, kao i zborovode, kriza je cijeloga tradicionalnog glazbenog sustava naslijeđenog iz prošlosti, kriza je to "kraljice instrumenata" prenešene iz njenog sakralnog prostora u koncertne dvorane, iz službe kulta u čisto kulturološke funkcije.

Ono, što je naša socrealistička era namrla Crkvi i crkvenoj glazbi, ne samo kod nas nego i u svijetu, svima nam je dobro poznato. Posljedice? Tko da ih sve sagleda?

Da bismo ipak stekli opći uvid u stvarno stanje svete glazbe kod nas dovoljno je uzeti u ruke članak prof. D. Tomašića: *Amateri ili profesionalni i organizirani crkveni glazbenici* iz godine 1993. u časopisu *Sv. Cecilia* br. 4. Ono što se tu govori o crkvenom glazbeniku odnosi se jasno i na crkvenog orguljaša, koji je jedan od onih "desetak glavnih profila ljudi koji aktivno sudjeluju ili vode pučko i zorno pjevanje".²² Što se tiče orgulja, a one ne mogu svirati same, jasne su odredbe Crkve: "U latinskoj Crkvi treba uvelike cijeniti orgulje sa sviralama".²³ Time Crkva izričito priznaje važnost orguljaša i prvenstvo orgulja nad drugim instrumentima. Svakako treba da orguljaši i ostali glazbenici budu ne samo stručnjaci u pravilnom sviranju, nego i da poznaju unutarnji duh svete liturgije.²⁴

Upravo osoba takvog profila, tj. "umjetnik duha i tehnike", potrebna je u službi kulta i zato slijedi ona treća i najvažnija točka ovog predavanja.

3. Uloga orgulja i orguljaša u liturgijskim slavljinama

Orguljaš koji svira u Božjem hramu, u neprestanom dotiru sa Svevišnjim, treba biti uvjereni kršćanin i čovjek primjerenog moralnog ponašanja. To potvrđuje i *Motu proprio* pape Pija X. u kojem čitamo da se crkvena, dakle orguljaška glazba u službi Božjoj mora isticati svetošću, univerzalnošću i pravilnošću oblika.²⁵ A kako bi se takve osobitosti mogle povezati s dušom koja ne vjeruje? Stoga iza tehničke izvedbe mora stajati u prvom redu religiozna duša. "Orguljaš može imati plodnost Mozarta, nježnost Webera, snagu Bacha, genij Beethovena, ali ako Krist u njemu ne živi, on će djelovati na orgulje i narod kao praporac koji zveči".²⁶

Poznati talijanski orguljaš i orguljar Costanzo Antegnati poučavao je svog sina ovako: "Sjeti se, sine, da su orgulje učinjene za službu u crkvi, koja je kuća Božja, gdje je On na poseban način prisutan; zato za orguljama treba biti u skladnim odijelima, koja dolikuju svetom

mjestu. Sveto Pismo kaže: Kući Božjoj dolikuje svetost...²⁷

D. Anselme **Deprez** kaže: "Kao uvjereni kršćanin, orguljaš cijeni svoju misiju, voli je, ugrađuje u nju svoje znanje i posvećuje joj se svim srcem. Svjestan je da je samo sredstvo, ali shvaća veličinu svoje službe, jer u njoj vidi svoj apostolat, sličan propovjednikovu."²⁸

Da bi u svojoj službi mogao što bolje svjedočiti, orguljaš treba biti dobro upoznat s obredima koje tumači i sa svetim tekstovima s kojima je u neprestanom kontaktu. Zato *Instructio Musicam Sacram* u broju 67. kaže: "Orguljaš i ostali glazbenici trebaju biti ne samo stručnjaci u pravilnom sviranju na povjerenom im glazbalu, nego i poznavatelji unutarnjeg duha svete liturgije; trebaju s njime biti prožeti tako, da vršeći svoju službu, u svakoj prigodi urese svete obrede ovisno o naravi njihovih dijelova, te da promiču sudjelovanje vjernika."

Liturgija Crkve bitno je jedinstvena, kao što je jedna i vjera, ali obredni oblici u kojima se ona očituje su različiti. Dakle, možemo govoriti o liturgijama kao o različitim obrednim oblicima u kojima se ostvaruje jedan te isti kršćanski kult. Za nas ovdje dovoljno je prisjetiti se da postoje zapadne, istočne i reformatorske liturgije, te da svaka od njih paralelno uz obrede ima i vlastitu glazbu. *Sacrosanctum Concilium* ističe: "Sveta Majka Crkva drži ravnopravnima i jednako časnim sve zakonito priznate obrede, te hoće da se oni i dalje čuvaju",²⁹ što se, naravno, odnosi na rimski obred koji je najprošireniji.

U istoj konstituciji stoji i ovo: "Bogu odana Majka Crkva smatra svojom zadaćom da u određene dane kroz godinu spasonosno djelo svoga božanskog Zaručnika slavi svetim spominjanjem."³⁰ Središte sve liturgijske godine i čitavoga kršćanstva jest: Kristova smrt i uskrsnuće, koje posebno proslavljamo u Svetom trodnevlju, na Veliki četvrtak, Veliki petak i na vrhuncu slavlja – u Vazmenoj noći.

Ta ista zbilja Kristove smrti i uskrsnuća osvjetljava se i kroz cijelu liturgijsku godinu, koja započinje prvom nedjeljom došašća i završava posljednjom nedjeljom kroz godinu.³¹

Ovdje držim prikladnim, radi pregleda cijele liturgijske godine, donijeti godišnji kalendar liturgijskih vremena u kojima je kršćanski kult tako organiziran.

Liturgijska vremena u godišnjem kalendaru

Temeljni događaj i središte sve liturgije je Uskrs kojeg se sjećamo:

- u nedjelju Uskrsnuća Gospodnjega,
- svakih sedam dana u tjednu (nedjelja).

Svi su drugi liturgijski blagdani u odnosu s Uskrsom ukoliko slave ostvarenje pashalnog misterija u jednom događaju ili u jednoj osobi (Gospa i sveci). Tako liturgijska godina izgleda ovako podijeljena:

1. *Vrijeme došašća*: 4 nedjelje prije Božića.
2. *Božićno vrijeme* uključuje:
 - Božić i dane od 25. prosinca do 6. siječnja,
 - Bogojavljenje i nedjelju poslije (krštenje Gospodinovo).
3. *Vrijeme kroz godinu (I)*: od nedjelje iza Bogojavljenja do utorka prije Pepelnice
4. *Korizmeno vrijeme* obuhvaća:
 - 6 nedjelja (posljednja je Cvjetnica ili nedjelja Muke Gospodnje),
 - Vazmeno trodnevlje (Veliki četvrtak, Veliki petak, Velika subota).
5. *Uskrsno vrijeme* započinje Vazmenim bdjenjem i uključuje:
 - Uskrs – Vazam, te Vazmene nedjelje (od druge do sedme),
 - Uzašašće,
 - Duhovi.
6. *Vrijeme kroz godinu (II)*: od ponedjeljka iza Duhovske nedjelje pa sve do Došašća.

Nedjelja kroz godinu ukupno ima 34. Na pet nedjelja kroz godinu slave se važniji blagdani kao što su:

- Sveta Obitelj (nedjelja u božićnoj osmini),
- Krštenje Gospodinovo (nedjelja nakon 6. siječnja),
- Presveto Trojstvo (nedjelja iza Duhova),
- Tijelovo (druga nedjelja iza Duhova - ukoliko se prenosi),
- Krist Kralj (posljednja, 34. nedjelja kroz godinu).

Slavlja se mogu stupnjevati, te postoje:

- svetkovine (npr. Božić, Uskrs, Krist Kralj, Sv. Petar i Pavao i dr.),
- blagdani (npr. Preobraženje Gospodinovo, Rodenje Blažene Djevice Marije, slavlja Apostola),
- spomendani (slavlja pojedinih svetaca),
- svagdani (dani kroz tjedan; neki su posebni dani kao oni u Adventu i Korizmi).

Poznavajući liturgijsku godinu i živeći s liturgijskim vremenima, orguljaš svojim instrumentom stvara određeni blagdanski ugođaj. On, koji u svetim funkcijama ima prvu i zadnju riječ, "znat" će dati obredu značenje kojega mora imati. Jedno je slavlje za Uskrs, drugo za Božić; jedna je skladba *Miserere*, druga *Te Deum*; jedno je klanjanje, drugo je veseli Finale i sl. Uloga orguljaša u liturgiji je upravo da propovijeda pobožnom narodu svojim instrumentom.

Imajući uvijek na umu slavlje određenog misterija kojemu poklanja svoju službu, budni orguljaš mora misliti na biblijske tekstove i na znakove u stupnjevim slavlja (spomendan, blagdan, svetkovina), te ovisno o tome odabrati skladbe, a za sve to on se mora stručno i odgovorno pripravljeti.

U crkvenim dokumentima često se izmjenjuju riječi "pjevanje" i "glazba" kao slični pojmovi: za njih se kaže

da "vrše ulogu znaka to izrazitije što su uže povezani s liturgijskim činom, prema trima glavnim kriterijima: izražajna ljepota molitve, jednodušno sudjelovanje zajednice u predviđenim trenucima i svečanost samog slavlja."³²

U strogom smislu riječi, liturgijsko je samo ono pjevanje koje "združeno s riječima tvori potrebit i sastavni dio svečane liturgije."³³

Ali, moramo imati na umu da su instrumentalna glazba bez teksta, i melodije s neslužbenim tekstom, također liturgijske ukoliko posjeduju biblijsko-teološku točnost, te pravilnost forme i stila.

Pjevanje i glazba se u praksi združuju:

A) u Euharistijskom slavlju (sv. Misa), u raznolikim i različitim momentima; Misa je uvijek bila i još je sada slavlje koje pruža velike mogućnosti pjevanja i izvođenja instrumentalne glazbe;

B) u Liturgiji sakramenata i blagoslovinama; za glazbu su posebno interesantni sakramenti koji tvore organizam u kojem svaki od njih ima svoje životno mjesto. U tom organizmu Euharistiji pripada jedinstveno mjesto kao "sakramentu nad sakramentima".³⁴;

C) u Liturgiji časova (posebno Jutarnja i Večernja).

Pjevanje i glazba se upotrebljavaju i izvan liturgije u užem smislu riječi kao u "pobožnim vježbama" (npr. Križni put, Krunica) i u slavljenju Riječi. Iako crkveni dokumenti u terminima "pjevanje" – "glazba" gotovo i ne prave razliku, ipak "pjevanje" je moguće, i dozvoljeno, u svim vremenima liturgijske godine, u svim slavljenjima čija ih priroda zahtijeva, što nije slučaj sa zvukom orgulja ili nekih drugih instrumenata. Za njih postoje izvjesna ograničenja posebno u ozbiljnim i pokorničkim liturgijskim vremenima. To se osobito odnosi na sv. Misu, za vrijeme koje se zvuk orgulja može čuti i u određenim momentima vrlo diskretno. "Neka međutim njihov zvuk (orgulja i drugih zakonito dopuštenih glazbala, MS br. 65) ne nadjača glasove... neka ne sviraju kad neki dio glasno izvodi svećenik ili službenik u svojstvu svoje službe".³⁵ Samo sviranje tih glazbala ne dopušta se u došašću, korizmi, Svetom trodnevlju i na službama i misama za pokojne.³⁶

Kongregacija za božanski kult "Koncerti u crkvama" u broju 7. kaže da je u tim prilikama zvuk orgulja dozvoljen samo kao pratilac pjevanja.³⁷

Novo izdanje *Caeremoniale episcoporum* (1984.) u br. 41 dopušta sviranje orgulja u došašću (po tradiciji bilo je u tom vremenu zabranjeno sviranje, osim na treću nedjelju, *Gaudete*), ali "s onom uzdržanošću koja će odgovarati vremenu radosnog iščekivanja".³⁸

Osim što veoma točno, umjetnički izvodi orguljska glazbena djela, orguljaš treba oblikovati svoj instrument tako da on bude istinski poticaj na molitvu. To je pravi način na koji orgulje, kao glazbeni instrument, služe u liturgijskim slavljenjima.³⁹

Istina je da je katolička liturgija što se tiče instrumentalne glazbe suzdržanija u odnosu na protestantsku, ali dovoljno je prelistati samo stranice Rimskog misala i vidjeti kako joj ona ipak nudi dostatan prostor. Prema tome, jasno se precizira i uloga orgulja u liturgiji:

Uloga orgulja kao pratioca pjesme u Euharistijskom slavlju

Glazbala mogu biti od velike koristi u svetim obredima, bilo da prate pjevanje podržavajući glasove, bilo da sudjelovanje učine lakšim i dublje ostvare jedinstvo skupa.⁴⁰

Sukladno ovome treba razlikovati orgulje kao glazbalo koje prati glasove, instrumente, instrumente i glasove, te soliste. Ove četiri različite pratnje treba uvijek imati na umu, jer svaka od njih zahtijeva različitu registraciju, i nikada ne mogu biti izvedene na isti način, pa bila im i propisana registracija, jer su svake orgulje različite, makar one bile od iste tvornice, s istim registrirama, istog tehničkog i "somatskog" izgleda toliko često različitog da se može pomisliti da su građene od različitih graditelja.

Orgulje koje prate glasove treba razlikovati na orgulje koje prate:

- a) zbor,
- b) "kapelu",
- c) grupu odvojenu od mase.

Za zbor ili "kapelu" treba sam dirigent zahtijevati određeni tip registracije koji će se prilagoditi zahtjevima dotične glazbe i potrebama izvoditelja.

Naravno da praćenje zbora ide normalno na bazi 8' i 4' registara u manualu, a 16', 8' i 4' u pedalu.⁴¹ Što se tiče registracije o tome bi se dalo govoriti u odnosu na različite tipove orgulja i različite vrste registara, a mi nastavimo s našom temom o ulozi orguljaša kao pratioca pjesme.

Orguljaš, dakle, svojim instrumentom podržava pjevanje bilo službenika, bilo solista, zbora, puka, u njihovu sudjelovanju u liturgiji, i to s različitim repertoarima (gregorijansko pjevanje - možda samo intonacija; polifonija - podržavanje glasova; zorno, pučko pjevanje itd.).

Uloga orguljaša kao pratioca pjesme veoma je važna i delikatna. U prvom redu mora imati osjećaj za izbor registara u intonaciji pjesme i njezinoj pratnji. U uvodnoj intonaciji treba naznačiti melodiju, nakon čega slijedi kratki predah i prihvaćanje pjesme. U tom pogledu je više nego jasna naša partitura pješmarice "Pjevajte Gospodu pjesmu novu"⁴² ili ona izdata u Njemačkoj "Slavimo Boga"⁴³ u kojoj pokojni profesor Mato Leščan u svojim skladbama označuje čak i registraciju.

Uloga orgulja kao solističkog instrumenta u Euharistijskom slavlju

Orgulje kao solistički instrument "mogu svirati same: na početku Mise, prije nego svećenik pristupi k oltaru, kod prinošenja darova, kod pričesti i na kraju Mise".⁴⁴

Orguljaš uvijek mora biti prožet sviješću da je u funkciji božanskog kulta. Zato mu ostaju otvorene velike mogućnosti, koje mogu zadovoljiti i umjetnost i kult.

a) *Na početku mise*

Rimski misal kaže: "Svrha je ulazne pjesme otvoriti slavlje, potaknuti jedinstvo okupljenih, uvesti ih u otajstvo liturgijskog vremena ili blagdana i pratiti hod svećenika".⁴⁵

Narav ulazne pjesme je dakle dvostruka: ona izvanjska, koreografska, svečana – pratiti ulaz svećenika; i druga, zahtjevnija – pomoću teksta i glazbe stvoriti određen blagdanski ugođaj, anticipirajući i sažimajući na neki način duhovno-teološku "poruku" samog slavlja.

Puninom orguljskog zvuka (*organo pleno*) orguljaš pridonosi svečanosti ove ulazne pjesme, i tako početnim preludijem koji svira, stvara raspoloženje blagdanovanja. U ovom slučaju možemo govoriti o nekoj vrsti duhovnog koncerta. Na prezbitere spada dužnost da odgajaju Božji narod za takvu novost.⁴⁶

Ako ulaznu pjesmu izvodi zbor, puk ili jedni i drugi naizmjenice u bilo kojem obliku, ona može biti obogaćena predigramama, međuigramama i završecima orgulja, kako to sada redovito i čine postkoncilski skladatelji.

Ako nema procesije, ili je vrlo kratka, pjevanje može početi prije ulaza svećenika i nastaviti se dok on ne dođe predsjedateljskom sjedalu.

b) *Prinošenje darova*

U prinošenju darova orgulje imaju svoje mjesto, kako se to i događa, npr. za vrijeme velikih proslava dok biskup prima darove. Pjevanje koje prati prinošenje darova može imati darovnu temu ili temu druge vrste. Što se tiče forma, nema neke zapreke.⁴⁷

Istini za volju, obred prinošenja darova (*Offertorium*) kad nema ophoda, kađenja... sveden je na minimum; zapravo to je jedan liturgijski moment nedovoljno istaknut, koji traje vrlo kratko.

- Antifona *ad offertorium* koja se nalazila u predkoncilskom Misalu i Gradualu, u Novom Misalu ne postoji;
- kad sviraju orgulje ili kad zbor ili puk pjeva, ne treba se bojati ako se dogodi da prekriju darovne molitve koje izgovara svećenik;
- "Ako se darovna pjesma ne pjeva ili orgulje ne sviraju, smije svećenik te riječi izgovoriti naglas, a narod može na kraju uskliknuti 'Blagoslovljen Bog uvijek'".⁴⁸

Kad se svira jedna orguljska skladba, a neki su skladatelji od XVII. stoljeća pisali ofertorije za same orgulje, ona ne bi smjela trajati više od 2 do 3 minute, ili maksimalno 4 minute, kad je ophod, kađenje i sl.⁴⁹

c) *Za vrijeme pristupanja pričesti*

Svrha i cilj pričesne pjesme, kako kaže Novi Misal (*Missale Romanum*) je trostruk:

1. izražavanje duhovnog jedinstva, jedinstva vjernika koji primaju Tijelo Kristovo;
2. znak je unutarnje radosti;
3. poticaj na pobožnost i bratsku slogu vjernika u ophodu do oltara.

Pjevanje počne kad se svećenik pričesćuje, a traje sve dok vjernici primaju Kristovo Tijelo, dok se smatra zgodnim. Ako se iza pričesti pjeva koji himan, psalam ili druga pjesma zahvalnica – pohvalnica, pričesna će se pjesma blagovremeno završiti.⁵⁰

Budući da pričesna pjesma ima jasnu euharistijsku temu, povezanost s liturgijskom temom dana ne može biti tako jaka kao u ulaznoj pjesmi.

Dobro je da orguljaš koji prati pjevanje kod pristupanja pričesti svira međuigre između jedne i druge kitice same pjesme. Ako se pjeva zahvalna pjesma, poslije osobne molitve u tišini, mogla bi se koji put, radi raznolikosti, izostaviti pričesna pjesma, a za vrijeme dijeljenja pričesti svirati orgulje (*solo*).

Izbor glazbe u tom momentu ovisi o ukusu orguljaša, kao i njegovoj sposobnosti u improviziranju, jer nikada ne može imati komad koji će trajati točno onoliko koliko je potrebno.

d) *Na završetku mise*

Pjevanje završne pjesme koju prate orgulje nije predviđeno i vjernici se nisu dužni zaustaviti, jer ih je ionako svećenik – đakon otpustio riječima: "Idite u miru" ili kojom drugom sličnom formulom.⁵¹

Završna pjesma ima smisla ako je pjeva zbor ili su vjernici tako odgojeni da se zaustave dok se pjesma završi.

Još je najbolje ovu zadaću povjeriti orguljama, a postalo je već i tradicionalnim da orgulje sviraju na kraju Euharistije i time se zaključuje liturgijsko slavlje.

Orguljaš, prema svojim mogućnostima i sposobnostima, može iz veoma opsežne orguljske literature, kako to već u početku rekosmo, stare sedam stoljeća, napraviti odabir najprikladnije skladbe kojom može vjernike ispratiti i dočarati im značenje samog "Blagdana".

Uloga orgulja u sakramentima i blagoslovinama

U prošlosti, kao i sada, pjevanje (ili glazba bilo koje vrste) u slavljinama sakramenata rijetko se ili uopće nije upotrebljavala, izuzevši sakrament ženidbe, kada su se

izvodili obični marševi, Ave Marije ili drugi više ili manje prikladni komadi.

U skladu sa postkoncilskim odredbama zahtijeva se pjevanje u sakramentima koje treba imati dvostruki motiv:

1. puno sudjelovanje vjernika,
2. veća svečanost samog obreda.

"Neki sakramenti i blagoslovine imaju veću važnost u životu čitave župske zajednice, kao potvrda, sveto ređenje, ženidba, posveta crkve ili oltara, sprovod itd. Stoga neka se po mogućnosti vrši pjevanjem, da i svečanost obreda pridonese većem pastoralnom uspjehu. Neka se ipak skrbno pazi da se pod izlikom svečanosti u obrede ne uvede nešto što je samo profano ili manje odgovara bogoslužju; to osobito vrijedi kod sklapanja ženidbe".⁵²

Sakramenti se mogu slaviti izvan, ali redovito u kontekstu sv. Mise, jer po svojoj su naravi intimno vezani s euharistijskom žrtvom čije je slavljenje po Vazmenom otajstvu u pravom smislu riječi sakrament spasenja.

Uloga orgulja u sakramentima je također dvostruka:

1. praćenje pjevanja;⁵³
2. soliranje uvodnog i završnog preludija, s različitim karakterima koji obilježavaju pojedini sakrament, ili eventualno kakvog kratkog verseta, meditacije, molitve i sl. dok se obavlja kakva radnja npr. kratki op-hod, potpisivanje zaručnika nakon obreda vjenčanja ili posvećenih osoba iza zavjetovanja.

Ono što smo rekli o ulozi orgulja kod sv. Mise isto vrijedi i kod svetih sakramenata.

Orguljaš svojim instrumentom treba propovijedati tj. svakom sakramentu dati njegov glazbeni biljeg. Iz bogate riznice orguljskih skladbi znat će odabrati one koje odgovaraju karakteru svakog pojedinog sakramenta. Budući da "svaki vjernik sudjeluje svom dušom u zvuku orgulja", kaže padre **Ghignon**, orguljaš bi zvukom orgulja trebao u uvodu npr. kod sakramenta pokore i pomirenja pobuditi na sabranost i skrušenost koju traži ovo slavlje (koje se jedino obavlja izvan Mise), izraziti "bol, plač, jecaj, molitvu, a završni preludij ili postludij bi trebao izraziti zahvalu radosnim zvukom",⁵⁴ za znak pomirenja i preporođenja u dotičnom sakramentu.

Sigurno da orguljašu ostaje delikatna uloga, jer zvuk orgulja ne stvara samo svečano ozračje, već, kao u ovom slučaju, pobuđuje i pokreće na pokoru.

Sasvim drugo značenje imat će sakrament svete ženidbe, a već smo naprijed rekli kako se nekad obavljao, a i danas, nažalost, nije puno drugačije.

Osim toga, u ovom sakramentu je svjetovna glazba posebno istaknuta. "Vjenčani" marševi Wagnera, Mendelssohna, istrošene Ave Marie izvođene violinama, kakav *tenoraccio*... Sve to izaziva kod prijatelja ili rodaka zaručnika suze, ganuće, divljenje, čime upravo u ovim slavljinama "oni" – izvoditelji takve glazbe – nadoknađuju svoj frustrirani san.

Nasuprot svemu ovom obred vjenčanja obiluje već skladanim biblijskim tekstovima za taj sakrament:

- Gospodin vam poslao pomoć iz svetišta, branio vas sa Siona...,
- Ljubav je Gospodnja nad onima koji Ga se boje...,
- Kako je otac nježan prema djeci tako je Gospodin prema onima koji Ga se boje...,
- Krist je ljubio Crkvu, te sebe predao za nju da mu bude žena sveta i neporočna.⁵⁵

Nažalost, često smo svjedoci nijemih sudjelovanja u liturgijskim slavljinama (ove vrste), a svjesni smo da bi kršćanski puk u njima trebao aktivno sudjelovati, što ne isključuje ulogu pjevača kao soliste, koja je već postala običaj i u našem narodu, pa tome se suprostaviti ili zabraniti bilo bi nepravedno. Pjevači (solisti) bi trebali znati da postoji širok repertoar svetih solističkih komada, koje bi mogli uskladiti s dotičnim liturgijskim slavljem.

Kako bi se i ovaj sakrament trebao slaviti sa sv. Misom, uvodni preludij bi trebao biti radosnog, blistavog i ras-košnog karaktera, a onaj završni mogao bi imati karakter marša koji ispraćuje cijelu povorku iz crkve.

Orguljaši imaju, dakle, zadaću da tako vjernike odgajaju, ali s velikom strpljivošću, taktičnošću i upornošću.

Sprovodi

S Misom su usko vezani na poseban način: redovničko zavjetovanje, posveta crkve, posveta oltara, a iznad svega ukopi (liturgija za pokojne). Za ukope orgulje samo prate pjevanje, jer prema propisanoj tradiciji Crkve "samo sviranje orgulja nije dopušteno u došašću, korizmi, svetom trodnevlju i na službama i Misama za pokojne".⁵⁶

Kad završi liturgija, ne bi se protivilo ovdje citiranom broju 66 MS, odsvirati jedan orguljski komad koji bi izrazio osjećaj vedre sabranosti i kršćanske nade.

Uloga orgulja u Liturgiji časova

Osim same pratnje pjevanja, orgulje mogu imati i solističku ulogu u Službi časova (posebno onih stožernih, koji bi se trebali svečano obavljati tj. Jutarnja, Večernja, Povečerje).

Uvodni preludij trebao bi se izvesti na taj način da tonalno dovede do intonacije "Bože u pomoć priteci".

Postludij ima istu ulogu kao i kod drugih slavlja.

Intermezzo, eventualno meditativnog karaktera, izvodi se poslije čitanja i razmišljanja (i za vrijeme šutnje), a ponekad može i zamijeniti kratki rezponzorij, koji se ionako prema rubrikama može izostaviti (u tom se slučaju može svirati neki kratki verset, kojim obiluje orguljaška literatura).

Prisjetimo se, kaže Valentino **Donella**, da "Povečerje ima više poetski nego molitveni značaj, tim samim zah-

tijeva diskretniju glazbu 'večernih' atmosfera, pogotovo postludij koji bi trebao završiti nježno i skoro simbolički dočarati 'mirnu noć i sretan svršetak' zaključne molitve".

Uloga orgulja u pobožnim vježbama i Službi Božje riječi

Za gajenje pobožnosti kod vjernika mnogo može pridonijeti sveta glazba i u svetoj Službi Božje riječi kao i u pobožnim vježbama.⁵⁷ Tako se u pobožnosti Križnog puta umeću između postaja pjevane aklamacije i pojedine strofe iz posljednice Stala plačuć tužna Mati. Priponemo ovdje da je *Via crucis* od F. Liszta skladan za zbor i orgulje.

Kod pobožnosti krunice nekada su se pjevale Gospine litanije, a što se tiče Gospinog glazbenog repertoara, mnogo je gajen, prije svega od kršćanskog puka, koji Gospu posebno štuje i zaziva kao nebesku Kraljicu. Njoj su posvećene mnoge pjesme i glazba različitih glazbenih vrijednosti. Sve te skladbe uvijek su bile poticaj čovjeku da Mariju časti.⁵⁸

U ogromnoj orguljskoj literaturi nailazimo na mnoge stranice posvećene Djevici Mariji, počevši od starih majstora: Frescobaldija, Pachelbela, do naših hrvatskih dobro nam poznatih: A. Vidakovića (*Marijo slatko ime*), L. Kozinovića (*Marijo, Majko ljubljena*) i drugih. Istaknimo da bi se skladateljski opus mo. A. Klobučara, posvećen Mariji, mogao izvesti ne samo kao cjelovečernji koncert, nego i više.

Ono što MS pod brojem 46 kaže za glazbu u Službi Božje riječi mislim da je sasvim dovoljno rečeno: "U svetu službu Božje riječi mogu se vrlo zgodno uvrstiti neka glazbena remek djela, koja se više ne nalaze u liturgiji, ali mogu pobuđivati vjerski duh i poticati na razmatranje svetog otajstva".

Tako *Instructio Musicam Sacram*, tako drugi crkveni dokumenti i crkvene odredbe s jedne strane, a naš *sensus Ecclesiae* trebao bi svakim danom jačati, da crkvenoj glazbi i crkvama vratimo ono dostojanstvo koje zaslužuju kao hramovi molitve, u kojima se ne trguje i ne zabavlja, nego moli, hvali i časti Boga pjevom i glazbom.

Zaključimo:

Orguljaš koji poštuje svoju službu i želi da ga drugi poštuju, mora se dobro pripremiti prije svake izvedbe. Kod protestanata orguljaš, prije nego sastavi nedjeljni program, želi znati koja je tema obreda i propovijedi, kako bi odabrao glazbu koja bi bila najprikladnija za tu prigodu. Zašto tako ne bi postupio i katolički orguljaš?

Herman Müller piše: "Niti jedan pjevač ili glazbenik neće nastupiti a da prije ne odabere skladbe koje će izvoditi i temeljito se za njih pripremiti. Zar da crkveni orguljaš ne postupi na isti način tj. da se sa sviješću i znanjem pripremi za izvršenje svoje službe u liturgiji?"

On, katolički orguljaš, koji svetom glazbom zaodijeva božanski kult većom svečanošću, koji svirajući slavi Gospodina, na određen način ima udjela u skladnom slavlju Anđela i Svetih koji bez prestanka veličaju Boga.

Neki površan čovjek pitao je svog prijatelja orguljaša: 'Zašto uvijek moraš ponavljati neku skladbu prije nego je zasviraš u crkvi? Zar misliš da će vjernici opaziti ako neku notu pogriješiš?' Orguljaš mu odvrati: 'Dok su gradili jednu veliku katedralu jedan posjetitelj zapita kipara koji je detaljno obrađivao jedan kip na visokom tornju: 'Zašto tolika preciznost? Tko će moći ikada odozdo prosuditi plod vašeg strpljivog rada?!' *Odozdo?!* odgovori začudeni kipar. 'Ima netko tko će suditi o ovome odozgo, a to je dovoljno!'"⁵⁹

RIASSUNTO

Nel svolgimento sul tema "Il ruolo dell' organo e dell' organista" risulta chiaramente il loro servizio nella storia – come nella società così nella chiesa, e finalmente nelle celebrazioni liturgiche d'oggi, nell'armonia con le istruzioni della sancta Chiesa e con i documenti di essa.

BILJEŠKE:

1. S. Dalla Libera, *L'Organo*, G. Ricordi – Milano, 1956., str. 13.
2. C. Moretti, *L'Organo italiano*, str. 25.
3. Isto, str. 31.
4. Usp. Vito Da Bondo, *L'Organo*, Bergamo, 1990., str. 13.
5. Sudamja, *Koncerti u katedrali sv. Duje*, Split, 1995., str. 5
6. C. Moretti, *L'Organo italiano*, str. 43.
7. D. Despić, *Muzički instrumenti*, Beograd, 1976., str. 310.
8. S. Dalla Libera, *L'Organo*, str. 14.
C. Moretti, *L'Organo italiano*, str. 45.
9. Pedesetak godina kasnije slične orgulje dobio je na dar, također od bizantskog vladara, i Karlo Veliki.
10. S. Dalla Libera, *L'Organo*, str. 14.
11. C. Moretti, *L'Organo italiano*, str. 48.
12. Isto, str. 48.
13. D. Despić, *Muzički instrumenti*, str. 311.
14. Tako imamo i papu Silvestra II., vještog graditelja orgulja, a bio je i francuski redovnik Geberto iz Aurillac, opat u Bobbiju, kasnije nadbiskup Reimsa i Ravenne.
15. Talijani: *Costanzo Antegnati* (orguljaš i orguljar), *G. Diruta, A. Gabrieli, G. Frescobaldi*; Nijemci: *Arnold Schilck, Hans Leo Hassler, M. Praetorius*; Francuzi: *Guillaume de Machaut, Jean Titelouz* i drugi – F. Dugan, *Nauk o glazbalima*, Zagreb, 1944., str. 263-265.
16. O toj službi kod orgulja kod nas je pisao, jedini do sada, dr. Miljenko Grgić. Vidi: *Služba poslužnika kod orgulja u splitskoj katedrali, Bašćinski glasi*, knjiga 4, Omiš, 1995.

17. Usp. Jagoda Meder, *Orgulje u Hrvatskoj*, Globus, Zagreb, 1992., str. 10.
18. Jedna od njih je *Intonazioni d'organo* Giovannija Gabrielija (1557. – 1612.).
19. Usp. Papa sv. Pio X., *Motu proprio Tra le sollecitudini*, 1903., br. 8.
20. *Muzička enciklopedija*, Zagreb, 1971.
21. *Sv. Cecilija*, 4/1993., str. 88.
22. *Sv. Cecilija*, 4/1993., str. 92.
23. *Sacrosanctum Concilium*, br. 120, II. Vatikanski koncil, Dokumenti, Zagreb, 1993., str. 61.
24. *Instructio Musicam Sacram*, br. 67, Crkvena glazba, Priručnik za bogoslovna učilišta, Zagreb, 1988., str. 114.
25. Sv. Pio X., *Motu proprio, Tra le sollecitudini*, 1903., br. 2.
26. Vito Da Bondo, *L'Organo*, Bergamo, 1990., str. 56.
27. C. Antegnati, *L'arte organica*, Brescia, 1608., Dialogo tra padre e figlio.
28. Vito Da Bondo, *L'Organo*, ed. Carrara, Bergamo, 1990., str. 56.
29. *Sacrosanctum Concilium*, br. 4.
30. Isto, br. 102.
31. *Nedjeljni i blagdanski misal*, Zagreb, 1976., str. 10.
32. *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994., br. 1157.
33. SC, glava V., br. 112.
34. Usp. *Katekizam Katoličke Crkve*, Glas Koncila, Zagreb, 1994., br. 1211.
35. *Musicam Sacram* br. 64.
36. Isto, br. 66.
37. Uvodna intonacija, kao kratka predigra koja je sastavni dio same skladbe, sigurno da je dopuštena i u ovim crkvenim vremenima, dok predigra kao solistički komad, već prema propisanim rubrikama, nije u tim vremenima dopuštena.
38. Sudamja, *Koncerti u katedrali sv. Duje*, Split, 1995., str. 10.
39. Isto, str. 10.
40. Usp. *Musicam Sacram*, br. 62, 64.
41. Usp. *Arte organaria e organistica*, Periodico di cultura e informazioni sull'attività organaria e organistica, ed. Carrara, Bergamo, 1995., br. 9, 10.
42. *Hrvatska liturgijska pjesmarica*, Institut za crkvenu glazbu, Zagreb, 1983.
43. *Hrvatski katolički molitvenik i pjesmarica*, Hrvatski nadušobrižnički ured u Frankfurtu, 1993.
44. *Instructio Musicam Sacram*, br. 65.
45. *Opća uredba Rimskog Misala*, Zagreb, 1980., br. 25.
46. Usp. *Crkvena glazba*, Priručnik za bogoslovna učilišta, Zagreb, 1988., str. 90.
47. Valentino Donella, *Guida al servizio liturgico dell'organista*, Edizione Carrara, Bergamo, 1986., str. 49.
48. *Slavimo Boga*, Frankfurt am Main, 1982., str. 80.
49. Netko savjetuje i šutnju za vrijeme darovne molitve (koja bi mogla biti prekinuta jedva laganom orguljskom podlogom, polifonijom ili gregorijanskim napjevom kojeg bi izveo zbor). Za shodno opuštanje poslije zbitih uvodnih obreda i *Službe riječi*, usvojena *Božja Riječ* zahtijeva sabra-nost, a ujedno traži i osobnu pripravu za *zahtjevu Euharistijsku službu* - Valentino Donella, *Guida al servizio organistico dell'organista*, Bergamo, 1986., str. 48.
50. Usp. *Opća uredba Rimskog Misala*, Zagreb, 1980., br. 56.
51. V. Donella, *Guida al servizio liturgico dell' organista*, Bergamo, 1986., str. 66.
52. *Instructio Musicam Sacram*, br. 43.
53. Za to postoje nove skladbe u VI. poglavlju pjesmarice *Pjevajte Gospodu pjesmu novu*.
54. Usp. Vito da Bondo, *L'Organo*, Bergamo, 1980., str. 58.
55. Usp. *Pjevajte Gospodu pjesmu novu*, Zagreb, 1983., br. 709, 720.
56. Usp. *Musicam Sacram*, br. 66.
57. Isto, br. 46.
58. Usp. Don A. Demante, *Maestri Dell'Organo*, Bergamo, 1991., str. 41.
59. Vito Da Bondo, *L'Organo*, Bergamo, 1990., usp. str. 59.

Novo Uredničko vijeće Sv. Cecilije

Na sjednici Uredničkog vijeća časopisa *Sv. Cecilija* pod predsjedanjem biskupa dr. Franje Komari-ce održanoj 30. siječnja 1997. u prostorijama Insti-tuta za crkvenu glazbu izabrano je novo Uredničko vijeće, koje sada čine:

Mo. Dragan Filipović, Mostar

Dr. Pavao Kero, Zadar

Prof. don Niko Luburić, Sarajevo

Mo. Šime Marović, Split

Prof. Josip Mioč, Subotica

Prof. Mirjam Pandžić, Subotica

Prof. Marija Riman, Rijeka

Dr. Marijan Steiner, Zagreb

Mo. Izak Špralja, Zagreb

Vijeće zahvaljuje dosadašnjim članovima dr. Petru Zdravku Blajiću, vlč. Ljubomiru Galetiću, prof. Sebastijanu Goleniću i mo. Anti Samardžiću koji zbog smrti, bolesti ili odlaska na druge dužnosti ne mogu više obavljati dosadašnje dužnosti u Ured-ničkom vijeću.